

УДК 338.32.001

В.В. Лаврук

к.е.н., доцент

Подільський державний аграрно-технічний університет

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Досліджуються питання розвитку інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та проблеми конкурентоспроможності товарів продовольчого ринку, що є першочерговою умовою підвищення економічної і соціальної стабільності аграрного виробництва. Вказується на необхідність обґрунтування завдання і проведення поглибленого комплексного дослідження з метою визначення напрямів покращення інноваційної діяльності аграрних підприємств у контексті підвищення конкурентоспроможності продовольчих товарів.

Постановка проблеми

Процеси глобалізації останнім часом набирають високих темпів і мають всеосяжний характер. На сьогодні для України важливо не залишитися на узбіччі світового розвитку, стати рівноправним партнером світового співтовариства, а не сировинним придатком високорозвинених країн. Україна має високий науковий і виробничий потенціал, однак майже не використовує його і, більше того, дедалі втрачає, наражаючи, таким чином, суспільство на економічну небезпеку та залежність у майбутньому від світової спільноти. Щоб не стати країною третього світу, вже сьогодні необхідно докладати значних зусиль для побудови сильної, конкурентоспроможної національної економіки, таким чином забезпечивши незалежність і високий рівень життя суспільства.

Успішний розвиток сучасної аграрної економіки неможливий без істотного збільшення частки конкурентоспроможної інноваційної продукції. За рахунок кращого задоволення ринкового попиту і зниження виробничих витрат вона може стати основним засобом збільшення прибутку порівняно з іншими конкурентами. Особливу роль у цьому процесі відіграють господарюючі суб'єкти аграрного виробництва, які є основною ланкою економічного розвитку країни, та які визначають динаміку її економічного зростання, рівень конкурентоспроможності держави, ступінь забезпечення національної незалежності.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Проблеми підвищення продовольчої конкурентоспроможності, роль та значення в ній інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств висвітлені у працях В.Д. Андріанова, М.М. Гаврилюк, Б.М. Данилишина, О.І. Дацій, Л.В. Дейнеко, М.В. Зубець, М.А. Кравця, О.В. Крисального,

П.А. Лайко, А.С. Лисецького, М.Й. Малік, В.Н. Мосіна, Б.П. Плишевського, П.Т. Саблук, Ю.В. Токарева, В.Г. Чабан, О.М. Цигичко та інших вчених-економістів. Вони розглядають конкурентоспроможність як здатність забезпечити кращу позицію порівняно з конкуруючим підприємством та проблеми підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, в тому числі за допомогою впровадження інноваційних технологій, які на сучасному етапі знаходяться у стадії розвитку.

Доцільність дослідження такої актуальної проблеми обумовлена розвитком ринкових відносин у країні і, як наслідок, поглибленням інноваційних процесів, що зумовлюють ефективне функціонування ринків сільськогосподарської продукції.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних засад, поглибленому вивченні та розробці практичних рекомендацій з підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції на основі впровадження інноваційних проектів.

Об'єкт та методика досліджень

Об'єктом дослідження є економічні відносини у процесі впровадження інноваційних технологій у діяльність сільськогосподарських підприємств з метою підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення економічних явищ, базові положення аграрної економічної науки, наукові розробки вітчизняних вчених з питань посилення продовольчої конкурентоспроможності на основі активного розвитку інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, законодавчі та нормативно-правові матеріали.

Під час написання статті використовувалися такі наукові методи: індукції та дедукції, аналізу і синтезу (для узагальнення теоретичних засад дослідження інноваційної діяльності аграрних підприємств); порівняння та узагальнення (для визначення впливу інноваційної складової в діяльності сільськогосподарських товаровиробників на їх розвиток та посилення конкурентоздатності їх продукції); графічний – для візуалізації висновків дослідження.

Результати досліджень

Дослідження показали, що періодичне інноваційне оновлення суб'єктів господарювання аграрного сектора є об'єктивно обумовленим процесом. Отже, він повинен мати свої закономірності. Розкриття їх змісту і механізму використання постає головним завданням інноваційного розвитку як самостійної галузі наукового пізнання [1]. Тому розглядати ці закономірності необхідно в тому вигляді, в якому вони усвідомлені сучасною наукою.

Інноваційне оновлення кожного періодичного циклу є загальною закономірністю суб'єктів господарювання сільськогосподарського виробництва в цілому і всіх його складових систем. Це пояснюється такими обставинами:

- будь-яка система має свій потенціал розвитку, життєвий цикл, а перехід від фази до фази вимагає часткового оновлення;

- суб'єкти господарювання аграрного виробництва мають загальну тенденцію до зростання і укрупнення, збільшення об'єму і диференціації структури потреб. Для їх виконання кожна сфера аграрної галузі повинна вдосконалюватися або поступатися своїм місцем іншій системі, здатній розвивати ці потреби;

- природне середовище, що оточує підприємство, також схильне до змін [3].

Тут же слід відзначити, що оновлення не є безперервним. Услід за ним настає період порівняно плавного, рівномірного розвитку, поки не буде вичерпаний потенціал відповідного стану і його еволюційного вдосконалення. І саме тут йде мова про загальний закон періодичного інноваційного оновлення, що закладений в основі перетворень у всіх сферах розвитку аграрного виробництва.

Інноваційна діяльність сільськогосподарської галузі розвивається нерівномірно і циклічно, а тому хвилі інноваційної активності змінюються зонами занепаду. У розвитку техніки і технологій спостерігаються чітко виражені інноваційні цикли різної глибини і тривалості. У динаміці тієї чи іншої сфери формується хвиля базисних інновацій. Наступним етапом є падіння числа базисних нововведень, але воно багато разів перебивається числом різноманітних поліпшувальних інновацій, що приносять значну частку ефекту оновленій зростаючій системі. На третій фазі циклу інноваційна активність стабілізується, але її структура погіршується: базисні інновації практично припиняються, поліпшувальні інновації стають усе більш дрібними і все менш ефективними [2].

У динаміці інноваційної активності спостерігається взаємовплив інноваційних циклів різної тривалості, а також їх взаємодія з циклічною динамікою суміжних сфер сільськогосподарського виробництва. В даному випадку інноваційні цикли розрізняються за тривалістю і глибиною. Найбільш масовими поліпшувальні інновації бувають при зміні короткострокових циклів, наприклад, моделей техніки і модифікацій технологій. Зазвичай вони реалізують дрібні винаходи, ноу-хау, раціоналізаторські пропозиції і не викликають значних та істотних змін в аграрному секторі.

За таких обставин механізм відтворення ускладнюється, адже тепер він, крім традиційних компонентів, має включати в себе послідовні стадії інноваційного циклу (розробку, створення, апробацію, виробниче освоєння інновацій). Також стають необхідними облік і відшкодування витрат інтелектуальної праці. Тому окупність цих витрат перетворюється на одне з найважливіших завдань загального

обороту вартості сукупного суспільного продукту. Крім того, рух продукту у вартісній формі має створювати умови для нарощування інноваційного потенціалу країни і матеріально зацікавити в цьому всіх учасників інноваційного циклу: винахідників, оригінаторів, провайдерів, виробників.

Іншим аспектом інноваційної взаємодії є взаємний вплив інноваційних циклів у суміжних областях аграрного комплексу. Всі ці сфери в основі своєї динаміки мають власні інноваційні цикли, а тому можна говорити про закономірність взаємозв'язку інноваційного оновлення різних сфер агровиробництва, що мають загальний, але розподілений у часі і просторі ритм коливань.

Доведено, що чим більша і масштабніша інновація, тим більше значних ресурсів вона вимагає на своє освоєння і розповсюдження. З іншого боку, чим більша кількість учасників, тим значніший ризик і вагоміша втрата у разі негативного результату. Важливим гравцем на інноваційному полі, що здійснює відбір, є держава. Щодо цього вона визначає законодавчі правила гри.

Держава повинна здійснювати стратегічно-інноваційні функції: підтримувати базисні технологічні та економічні інновації, додаючи їм початковий імпульс; впроваджувати за свій рахунок інновації у сфері сільськогосподарського виробництва. Значущість інноваційної функції держави особливо зростає в перехідні періоди, коли розгортається процес оновлення і зміни соціальних систем. Іншими словами, масштабність інноваційної діяльності держави, її роль і відповідальність у відборі та підтримці найбільш ефективних базисних інновацій у різних сферах аграрного сектора значно зростають, а тому дослідження закономірності динаміки інновацій, механізмів інноваційного оновлення сільськогосподарських підприємств залишаються одним з головних завдань держави.

Варто відзначити, що на сучасному етапі розвитку економіки агропромислового виробництва велика увага приділяється переробним підприємствам, адже саме з промислового виробництва починається перший етап розвитку і зростання економіки. Підвищувати ефективність діяльності аграрних підприємств можна за рахунок упровадження нової техніки, передових технологій, де одним з основних напрямів є створення продовольчого конгломерату. Слід зазначити, що продовольча корпорація є складним об'єктом управління, який включає різнопланові напрями бізнесу: банківський, страховий, промисловий, торговий.

А тому для дослідження її діяльності пропонуємо використовувати потоковий підхід. Він забезпечує отримання синергічного ефекту внаслідок досягнутої емерджентності [4]. Все це, в свою чергу, потребує розгляду основних потоків, як, наприклад, інноваційного, фінансового, інформаційного і інших. Вони відносно самостійні в рамках діяльності корпорації. Разом з ними у продовольчому конгломераті існують різні міжпотоківі аспекти і напрями діяльності, кожний з яких має свої точки перетину з основними потоками.

Зокрема, регіональна діяльність корпорації може бути пов'язана з інноваційним і виробничим потоком. Формування регіональної політики продовольчого конгломерату здійснюється в рамках інноваційного потоку і виконується на рівні технологічного ланцюга. У цьому виявляється ієрархічність функціонування корпорації. При цьому розширення корпорації відбувається, як правило, за рахунок залучення підприємств, що виконують попередні виробничі стадії, аж до джерел сировини або ж до кінцевого споживача.

Конгломеративні об'єднання характеризуються поєднанням різнопрофільних підприємств. Ефективність таких груп визначається високим ступенем диверсифікації, а також розширенням продуктової лінії границь ринку збуту. Таким чином, міжпотоківі аспекти діяльності корпорації є невід'ємною частиною процесу її ефективного функціонування і часто вимагають до себе підвищеної уваги, оскільки проблеми, що виникають у рамках міжпотоківих аспектів, як правило, зачіпають інтереси корпорації в цілому.

Виробничий потік, як об'єкт управління, є сукупністю технологічних процесів, що необхідні для виробництва продукції. До його складу входять інновації, виробництво та якість. Інновації, як початковий етап виробничого потоку, є базисом основної діяльності корпорації. В результаті з'являться технології, що будуть втілюватися у виробничий процес.

У цілому можна відзначити, що критерієм ефективності інноваційної діяльності корпорації є використання її результатів у виробництві. Критерієм ефективності виробництва виступає якість, а критерієм контролю якості – економічна ефективність виробничого потоку корпорації. У цьому полягає діалектика виробничого потоку. Найважливішим аспектом агропромислової політики держави є структурна політика, яка припускає виділення пріоритетних напрямів промислової діяльності, секторів або галузей, розвиток яких необхідний для забезпечення їх впливу на економічну ситуацію у виробництві продукції.

Необхідність зростання продуктивності праці у сфері матеріального виробництва в усіх регіонах України більшою мірою обумовлена не природно-ресурсним, а людським потенціалом і становленням нових форм організації виробництва. У зв'язку з цим для аграрної економіки немає іншої альтернативи, як створення умов для інтенсивного розвитку інноваційної діяльності.

У проведенні подібної інноваційної стратегії важлива роль відводиться державі, яка законодавчим шляхом визначає правила проведення інноваційної політики, що забезпечує продовольчу конкурентоспроможність. Перспективнішим, на наш погляд, є коеволюційний підхід до дослідження продовольчої конкурентоспроможності, яка виступає як властивість, що притаманна всій системі агропромислового комплексу [5]. У зв'язку з цим виникає потреба охарактеризувати деякі аспекти коеволюції сфер аграрного виробництва, де останнім часом відбуваються істотні зміни. Завданням їх взаємозв'язку є забезпечення продовольчої конкурентоспроможності держави. Проведені

дослідження показали наявність зв'язку між продовольчою конкурентоспроможністю та інноваціями в аграрному виробництві (табл. 1).

Таблиця 1. Чинники продовольчої конкурентоспроможності та їх кількісний економічний вимір

Чинники	Сутність чинника	Цільовий показник
Освоєна частка ринку	Значущою є частка більше 25%	Об'єм реалізації продукції
Наявність торгової марки на галузевому рівні	Схвалення суспільством. Середньоринкова ціна продукції вища за аналогічні продукти	Рентабельність продукції вище середньогалузевої
Стійкість підприємства	Інформаційна, фінансова, виробнича, ринкова, інноваційна	Група коефіцієнтів ліквідності, фінансової стійкості, динаміка ринкової частки, зростання вартості основного капіталу
Стійкі темпи зростання вартості підприємства	Якщо регулярна оцінка вартості свідчить про підвищення вартості підприємства темпами, не нижче темпів розвитку галузі	Абсолютний приріст вартості підприємства порівняно з абсолютним приростом у галузі
Портфель продукції підприємства, сформований з урахуванням генерації вищого рівня продовольчої конкурентоспроможності	Наявність системи моніторингу життєвого циклу продукції	Позитивне сальдо грошового потоку по кожному виду продукції
Впровадження інноваційних проєктів	Наявність патентів, ліцензій та інших інтелектуальних активів	Частка нової продукції в загальному об'ємі виробництва
Наявність кваліфікованого персоналу	Наявність програми підвищення кваліфікації, частка персоналу з вищою освітою	Коефіцієнт фактичної результативності інновацій
Якість інноваційних ресурсів	Повнота, достовірність, актуальність, своєчасність і доступність	Рівень кваліфікації управлінського персоналу
Генерація вищого рівня продовольчої конкурентоспроможності	Надійність виробничої мережі	Індекс якості продукції

Продовольча конкурентоспроможність є системою економічних відносин, що складаються у сфері виробництва, переробки, транспортування, зберігання і реалізації продукції. Необхідно відзначити, що в розвинених країнах це саморегульована система, яка перебуває у стані безперервного розвитку. Суть продовольчої конкурентоспроможності полягає також у тому, що саме через неї відбувається дія на сферу виробництва продуктів харчування. Цей прямий і зворотній зв'язок має важливе значення, оскільки сприяє формуванню різноманітного ринкового асортименту виробленої продукції під споживчий попит. А її об'єм визначає необхідну для цього кількість ресурсів у тих галузях, що виробляють сировину, і в галузях АПК, що здійснюють її переробку.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, інноваційна діяльність відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку аграрних підприємств та посиленні конкурентоздатності їх продукції. Для якісно нового рівня розвитку агропромислового виробництва, забезпечення

продовольчої безпеки країни, створення конкурентоздатного й ефективнішого ринку продукції сільського господарства доцільно визначити ключові пріоритети в аграрній сфері, завдяки яким країна зможе розв'язати проблему продовольчої конкурентоспроможності і претендувати на лідерство на світовому ринку. При цьому конкуренцію регіонів щодо формування наукоємного ринку продовольства на основі інновацій необхідно розглядати як головний фактор економічної динаміки. У зв'язку з цим, на наш погляд, перспективою подальших досліджень є розгляд генерації вищого рівня продовольчої конкурентоспроможності як здатності виробничих систем стійко функціонувати в умовах відкритого конкурентного ринку.

Література

1. Гаврилюк М.М. Агропромислового виробництва – інноваційний шлях розвитку / М.М. Гаврилюк // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 19–22.
 2. Зубець М.В. Інноваційно-випереджувальна модель якісно нового розвитку агропромислового виробництва / М.В. Зубець, П.Т. Саблук, С.О. Тивончук // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 3–8.
 3. Крисальний О.В. Організаційно-економічні особливості інноваційної діяльності / О.В. Крисальний // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С.10–13.
 4. Лайко П.А. Продовольчі ресурси та гарантії їх забезпечення в країні / П.А. Лайко // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 26–29.
 5. Чабан В.Г. Інновації як умова підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора / В.Г. Чабан // Економіка АПК. – 2006. – № 7. – С. 68–72.
-
-